

Jazyková prax Maďarov na Slovensku v rodine a na verejnosti v roku 2011

ZSUZANNA LAMPL

The family and public use of language of Hungarians in Slovakia in 2011

316.022.4(=511.141)(437.6)

316.347(=511.141)(437.6)

81`244

81`242

81`246.2

Keywords: Hungarians in Slovakia. The use of language in domestic settings, the use of language in public. The use of language in homogenous Hungarian and Hungarian-Slovak mixed marriages.

Oddelenie sociológie a demografie Fórum inštitútu pre výskum menšín uskutočnilo v období júl 2010 až február 2011 trojfázový výskum o používaní materinského jazyka občanmi maďarskej národnosti na Slovensku. Prvá fáza prebiehala v lete 2010 a spočívala v zmapovaní tabúľ s názvami etnicky zmiešaných obcí a ďalších verejných nápisov nachádzajúcich sa na južnom Slovensku; táto fáza výskumu sa stala známou pod názvom „Vizuálna dvojjazyčnosť“. Aktivisti Študentskej siete pod vedením Ōrsa Orosza popri fotografovaní a fotodokumentácii tabúľ vykonali aj zber údajov pre dotazníkový výskum, ktorého cieľovou skupinou boli starostovia, resp. iní kompetentní pracovníci obecných úradov navštevovaných obcí. Tento dotazníkový výskum tvoril druhú fázu výskumu a jeho výsledky spracovali Marianna Mrva a Tímea Szilvássy.¹

Posledná, tretia fáza výskumu sa uskutočnila v januári a vo februári 2011. Išlo o dotazníkový výskum, v rámci ktorého sme okrem jazykovej praxe občanov maďarskej národnosti žijúcich na južnom Slovensku zisťovali aj ich názory na spoločenské problémy a na aktuálne otázky verejného života. Vzorku, reprezentatívnu z hľadiska pohlavia a veku, typu obce a počtu obyvateľov obce², tvorilo 800 respondentov, kritériá na spracovanie spĺňalo 791 vyplnených dotazníkov. Na základe výsledkov tohto výskumu analyzujem v tejto stati používanie jazyka v rodine a na verejnosti.

95 % respondentov sa označilo za osoby maďarskej, 5 % za osoby slovenskej národnosti. Väčšina Maďarov mala aj rodičov maďarskej národnosti: 98 % z nich malo matku i otca Maďara. Ostatní sú deťmi zmiešaných, slovensko-maďarských manželských párov.³ Z pohľadu národnosti rodičov teda platí, že väčšina respondentov má maďarský

-
1. Mrva, Marianna – Szilvássy, Tímea: Kétnyelvűség a dél-szlovákiai településeken. In Fórum Társadalomtudományi Szemle, r. 13 č. 1. V slovenskom jazyku vo Fórum spoločenskovedná revue 2011, s. 35 – 57.
 2. Snažili sme sa aj o zabezpečenie reprezentatívnosti podľa vzdelania, no štatistické údaje o najvyššom ukončenom vzdelaní Maďarov, potrebné na vytvorenie reprezentatívnej vzorky, sú protichodné, preto pri určovaní vzdelanostnej štruktúry výberového súboru sme mohli pracovať iba s odhadom.
 3. Za Slovákia sa považovalo iba 40 osôb. Nimi vytvorená „parciálna vzorka“ kvôli nízkej početnosti okrem základnej deskripcie neumožňuje hlbšiu analýzu. Preto sa v ďalšej časti state zaoberám iba osobami maďarskej národnosti. Ich mám na mysli, keď hovorím o respondentoch, resp. odpovedajúcich.

pôvod. Ak si však položíme otázku, či sa aj oni považujú za Maďarov, ukazuje sa, že nie všetci. Z detí čisto maďarských rodičov si zachovalo maďarskú národnosť 98 %. Oproti generácii rodičov je teda v generácii detí dvojpercentný úbytok, čo sa môže zdať zanedbateľné, no tento úbytok v absolútnych číslach znamená, že zo 100 maďarských rodičov 98 má deti maďarskej národnosti, z tisíc 980 atď.

Prvotným priestorom, v ktorom sa jazyk používa, je rodina. V prvej časti článku sa zaoberám dvomi oblasťami jazykovej praxe v rodine: používaním jazyka v pôvodnej rodine respondenta (teda v rodine, v ktorej vyrastal) a používaním jazyka v rodine, ktorú si v dospelom veku sám založil.

Jazyková prax v rodine

Dominantným jazykom rodinnej komunikácie respondentov v pôvodnej rodine bola maďarčina: V 95 % rodín sa rozprávalo po maďarsky, v 5 % skôr po maďarsky. Platilo to nielen pre rodiny, kde boli obaja rodičia maďarskej národnosti, ale aj pre zmiešané manželstvá. Čiže respondenti a ich rodičia sa doma rozprávali po maďarsky aj vtedy, keď iba jeden z rodičov bol Maďar, čo podľa všetkého znamená, že ani rodič slovenskej národnosti nemal jazykovú bariéru, t. j. vedel po maďarsky.

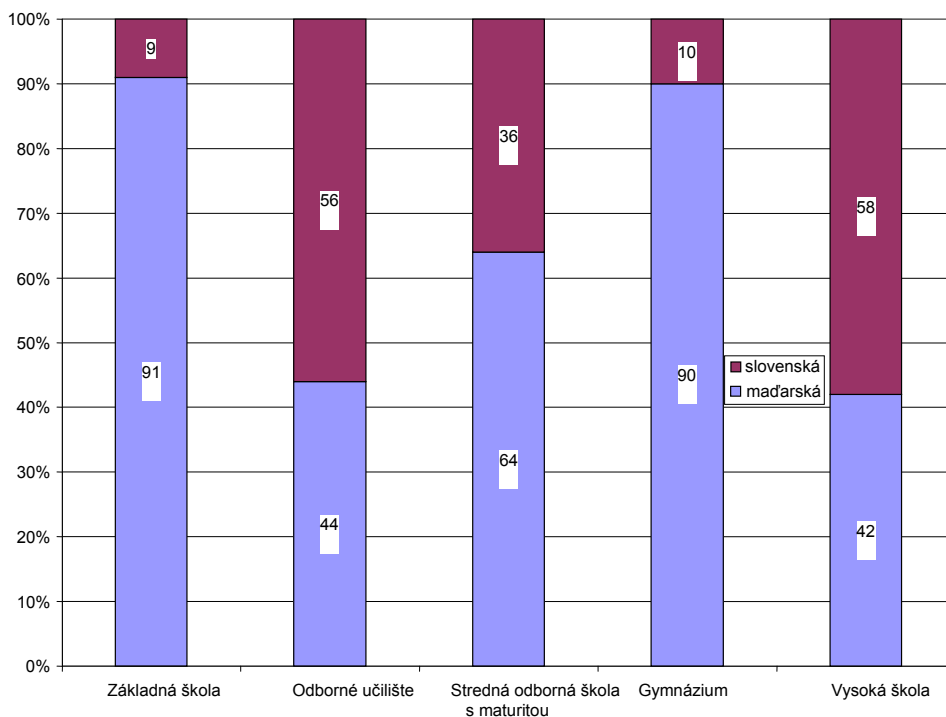
Vstup do vzdelávacieho systému prináša deťom nové výzvy – takouto výzvou je aj slovenčina ako vyučovací jazyk pre tie (z maďarského prostredia pochádzajúce) maďarské deti, ktoré sú zapísané do slovenskej základnej školy. Pozrime si, ako sa z tohto hľadiska vyvíjala situácia respondentov (graf č. 1). 91 % navštevovalo základnú školu s maďarským vyučovacím jazykom, 9 % (čiže približne každý 11. respondent maďarskej národnosti) chodilo do slovenskej základnej školy.

Skladba absolventov ostatných typov škôl podľa vyučovacieho jazyka daného typu vzdelávacej inštitúcie prezrádza, že väčšina absolventov odborných učilíšť a univerzít študovala po slovensky (56, resp. 58 %), väčšina absolventov stredných odborných škôl a gymnázií ukončila svoje štúdium v maďarskom jazyku (64, resp. 90 %).⁴

Vrátiac sa k základným školám, ktoré podľa doterajších výskumov či už bezprostredne alebo sprostredkovane, ale každopádne prispievajú k zachovaniu maďarskej identity a k prehĺbeniu maďarskej jazykovej praxe, vidíme, že 98 % žiakov maďarských škôl pochádza z maďarských rodín, 2 % zo spomenutých zmiešaných rodín, v ktorých dominantným jazykom komunikácie bola maďarčina. Z toho zároveň vyplýva, že nie každý maďarský manželský pár zapísal svoje dieťa do maďarskej školy. Skutočne: vyše tri štvrtiny tých respondentov našej vzorky, ktorí základné vzdelanie získali v slovenskom jazyku, sú deťmi maďarských rodičov (graf č. 2).

4. V porovnaní s absolventmi základných škôl so slovenským vyučovacím jazykom, medzi absolventmi maďarských základných škôl tvoria vyšší podiel absolventi odborných učilíšť a nižší podiel tí, ktorí získali maturitu. Pokiaľ ide o univerzitné vzdelanie, nie je rozdiel medzi absolventmi maďarských a slovenských základných škôl: v oboch skupinách je podiel vysokoškolsky vzdelaných 18 %.

Graf č. 1 Ukončené vzdelanie podľa vyučovacieho jazyka školy

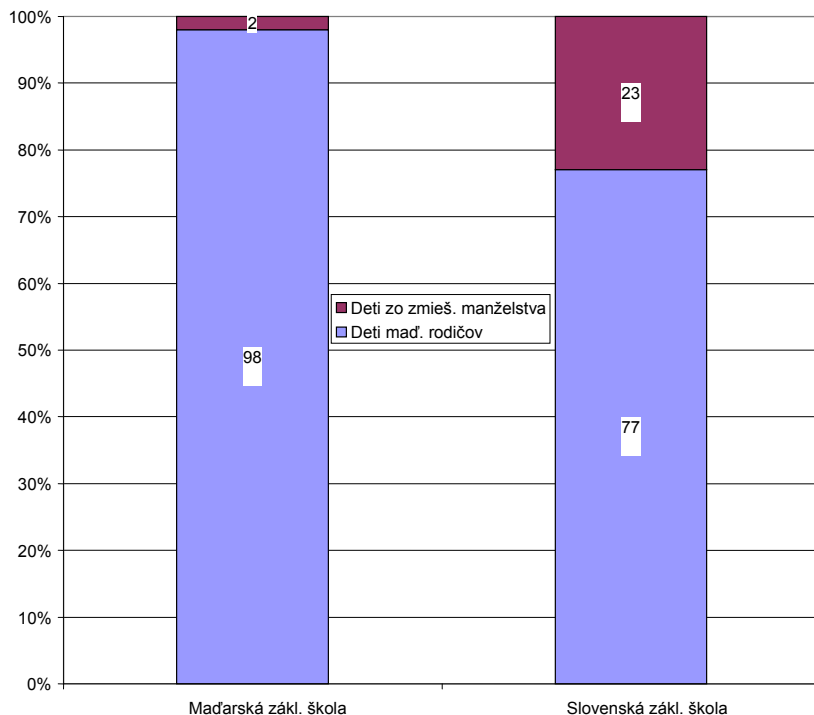
Ďalším priestorom používania jazyka je komunikácia v súčasnej rodine. Konkrétne sme sa zaujímali o to, akým jazykom hovoria respondenti s manželským partnerom, s deťmi, so súrodencami, s vnúčatami, resp. akým jazykom prebieha komunikácia medzi deťmi a manželským partnerom, medzi deťmi a starými rodičmi z oboch strán a v akom jazyku komunikujú medzi sebou deti.⁵

Používanie jazyka v rodine neovplyvňujú také obvyklé premenné, ako pohlavie, vek či vzdelanie členov rodiny, a to ani u jednotlivých členov individuálne, ani u rodiny ako celku. No jedným z určujúcich faktorov rodinnej jazykovej komunikácie je typ manželstva, teda či respondent žije v homogénnom, maďarskom, alebo v zmiešanom, maďarsko-slovenskom manželstve.

Z hľadiska rodinného stavu 23 % respondentov bolo slobodných, 8 % ovdovených, 6 % rozvedených. Ostatní, teda 64 %, žili v partnerskom vzťahu, z toho 57 % v manželstve, 8 % s druhom/družkou. 89 % partnerských vzťahov je homogénnych, maďarských (pre jednoduchosť v ďalšom tieto budem označovať ako maďarské manželstvá), teda obaja partneri sú maďarskej národnosti, 11 % vzťahov je maďarsko-slovenských (ďalej len „zmiešané manželstvá”).

5. Na grafoch možno sledovať údaje z odpovedí na všetky tieto otázky, no pre obmedzený rozsah článku analyzujem iba vzájomnú komunikáciu v najužšom kruhu rodiny, teda komunikáciu medzi manželmi a ich deťmi.

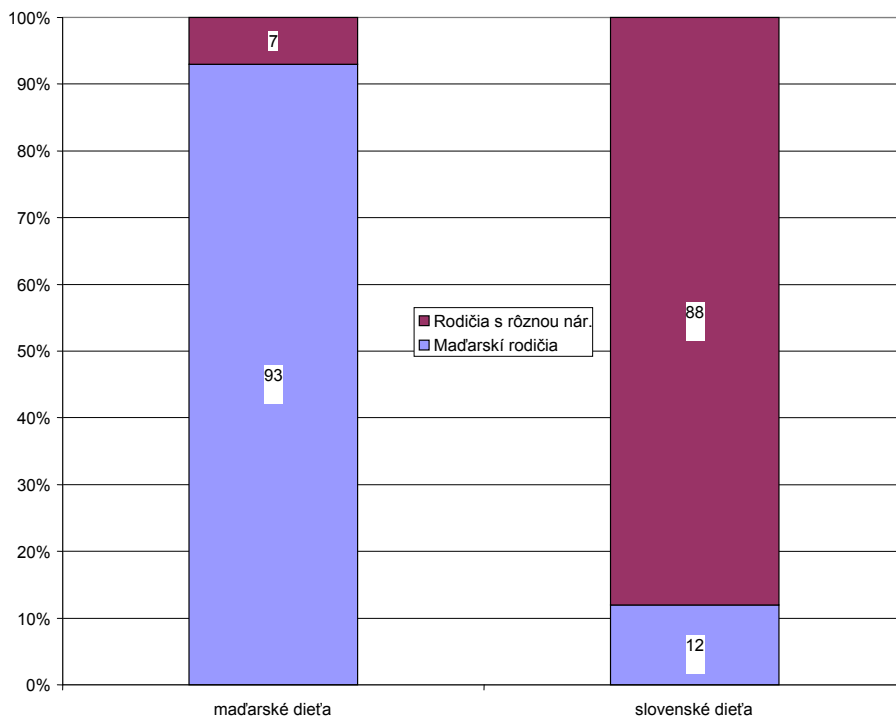
Graf č. 2 Z akej rodiny pochádzajú respondenti maďarskej národnosti, ktorí navštevovali základnú školu s maďarským, resp. so slovenským vyučovacím jazykom?

72 % respondentov má deti. 93 % týchto detí je maďarskej národnosti, 7 % slovenskej národnosti.

93 % detí maďarskej národnosti pochádza z maďarského manželstva, 88 % detí slovenskej národnosti sa narodilo v zmiešanej rodine. Tieto údaje vypovedajú aj o tom, že väčšina maďarských detí má síce maďarských rodičov a väčšina slovenských detí pochádza zo zmiešaného manželstva, nielen zmiešané páry majú maďarské deti (7 %), ale aj maďarské páry majú slovenské deti (12 %). A tento druhý prípad sa vyskytuje častejšie (graf č. 3). Národnostný úbytok v medzigeneračnom horizonte z pohľadu typu manželstva teda nastáva predovšetkým v zmiešaných manželstvách, kde je raritou, ak dieťa „zdedí“ národnostnú príslušnosť po maďarskom rodičovi. Tento fenomén však nie je cudzí ani maďarským manželstvám, aj keď tam je jeho výskyt menej pravdepodobný, no stále pravdepodobnejší než tá možnosť, že by dieťa zmiešaného manželského páru bolo maďarskej národnosti.

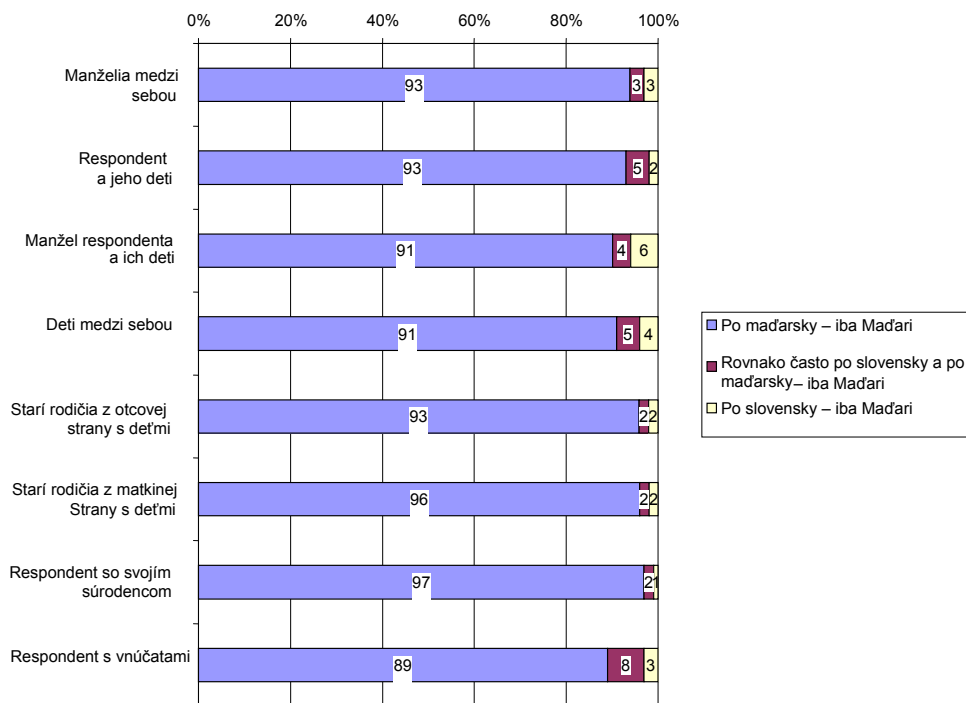
Graf č. 3 Národnosť dieťaťa podľa národnosti rodičov

Po tomto menšom odbočení, ktoré bolo dôležité pre lepšie vykreslenie pozadia rodinnej komunikácie, sa už dostávame k odpovedi na otázku, akým jazykom sa hovorí v rodinách respondentov. Podľa 4. grafu u každého rodinného príslušníka a vo všetkých komunikačných situáciách dominuje maďarský jazyk. No vidieť aj to, že respondenti, aj keď sú bez výnimky maďarskej národnosti, ani s manželom, ani s deťmi, ani s vnúčatami, ba ani so súrodencami nekomunikujú výlučne iba v maďarčine, ale v menšej či väčšej miere sa rovnako často rozprávajú aj po slovensky, dokonca sa stáva, že sa rozprávajú iba po slovensky. To jednak naznačuje prítomnosť zmiešaných manželstiev, resp. to, že aj v maďarských manželstvách sa môže vyskytnúť maďarsko-slovenská zmiešaná komunikácia.

Graf č. 5 poskytuje detailný obraz o jazykovej praxi v zmiešaných rodinách. Dobre vidieť, ako na scénu prichádza slovenčina, maďarský jazyk – ako sa dalo očakávať – stráca dominanciu. Ale nevytráca sa úplne z komunikácie v zmiešaných rodinách. Dokonca, ak si všimame iba najužšiu rodinu, teda rodičov a deti, u časti z nich (15 % – 22 %) sa vzájomná komunikácia rovnako často uskutočňuje po maďarsky ako po slovensky, teda ich komunikácia je dvojjazyčná. Znamená to, že aj v zmiešaných manželstvách aspoň každý piaty slovenský partner ovláda maďarský jazyk, inak by sa nemohol so svojím druhom rozprávať po maďarsky. Dostupné údaje ale potvrdzujú, že v skutočnosti oveľa väčšia časť slovenských partnerov vie po maďarsky. Najjasnejšie to vidíme vtedy, keď berieme do úvahy iba po maďarsky hovoriacich, ako to zobrazuje graf č. 6. Tento graf prezrádza aj ďalšie zaujímavosti o zvyklostiach v rodinnej jazykovej praxi.

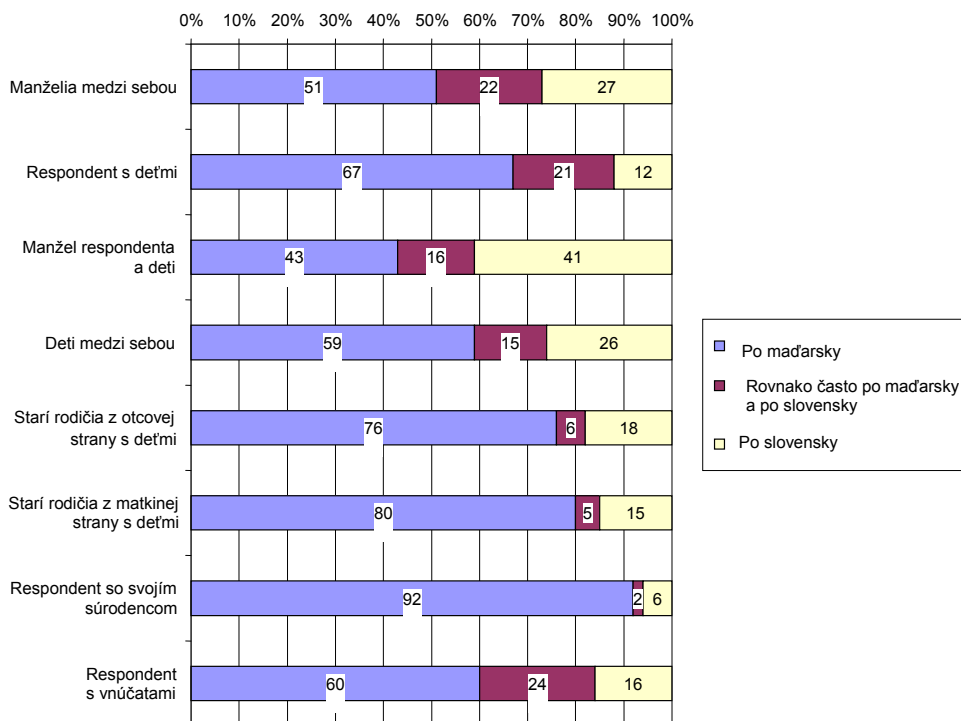
Graf č. 4 Rodinná jazyková prax

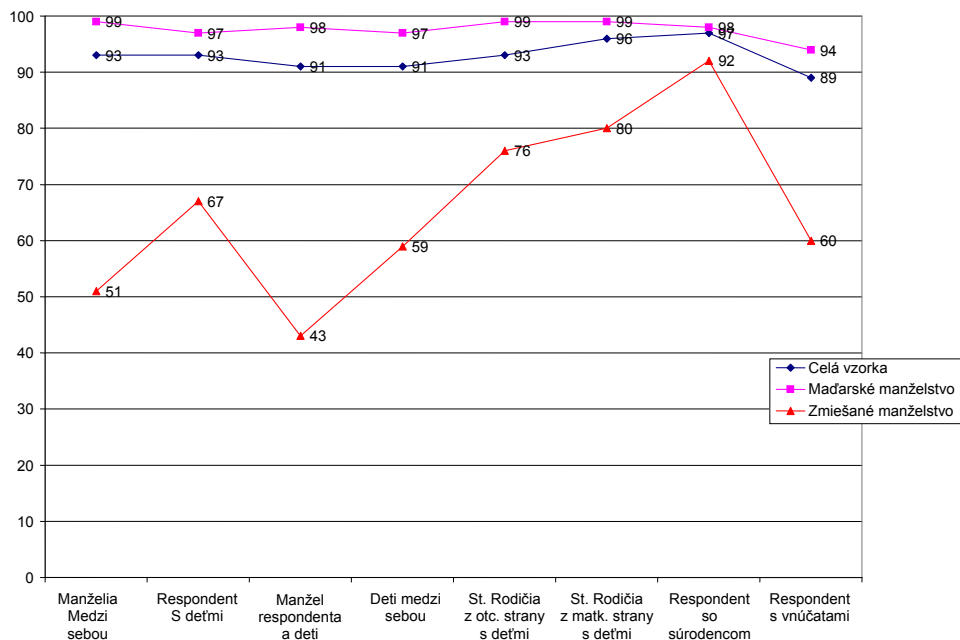
Graf č. 6 dokazuje správnosť predpokladu, že miera používania maďarského jazyka v maďarských a v zmiešaných manželstvách je rozdielna; nakoniec to bolo jasné aj z grafu č. 5. Ako to funguje v zmiešaných rodinách? Polovica manželských párov komunikuje po maďarsky, navyše 43 % partnerov slovenskej národnosti sa rozpráva po maďarsky aj s dieťaťom. Tento fakt svedčí o tom, že aspoň každý druhý slovenský partner sa bez problémov dorozumieva po maďarsky, a to do takej miery, že pri komunikácii s partnerom si vôbec nemusí vypomáhať slovenčinou. To je bez adekvátnej znalosti maďarského jazyka nepredstaviteľné. Stojí za zamyslenie aj skutočnosť, že až toľko otcov a matiek slovenskej národnosti sa so svojimi deťmi nerozpráva svojím materinským jazykom – ktorým by mala byť, keďže ide o Slovákov, slovenčina – ale po maďarsky. Samozrejme, aj to je možné, že hoci títo rodičia majú slovenskú národnosť, práve preto sa s deťmi rozprávajú po maďarsky, lebo ich materinským jazykom je maďarčina.⁶ Zároveň ale druhý partner, teda rodič maďarskej národnosti, iba v dvoch tretinách prípadov komunikuje s deťmi po maďarsky, čo v opačnom garde znamená, že každý tretí z týchto rodičov nekomunikuje so svojimi potomkami po maďarsky, napriek tomu, že on sám je maďarskej národnosti a že jeho materinským jazykom je maďarčina. Pokiaľ ide o deti zmiešaných manželských párov, 60 % súrodencov komunikuje medzi sebou po maďarsky.

6. Podľa jedného nášho predošlého výskumu až 60 % Slovákov žijúcich na južnom Slovensku tvrdilo o sebe, že dobre ovláda maďarský jazyk. Ten istý výskum vykázal u časti týchto respondentov pravdepodobnosť maďarského pôvodu, čo môže byť jedným z dôvodov dobrej znalosti maďarčiny. (Lamp 2009)

Graf č. 5 Rodinná jazyková prax v zmiešaných manželstvách

Graf č. 6 Prítomnosť maďarského jazyka v rodinnej komunikácii v maďarských a v zmiešaných manželstvách

Aká je situácia v maďarských rodinách? V maďarských manželstvách dominuje používanie maďarčiny. Avšak existuje tu aj 2- až 3-percentná skupina rodičov maďarskej národnosti, ktorú charakterizuje nasledovná jazyková prax: medzi sebou sa rozprávajú po maďarsky, no pri komunikácii s deťmi dávajú prednosť slovenskému jazyku. Aj keď ide o marginálnu skupinu (vieme už, že nízky percentuálny podiel v absolútnych číslach nemusí znamenať málo), tento fenomén môže mať vážne následky pre budúcnosť jazykovej praxe. Prečo?

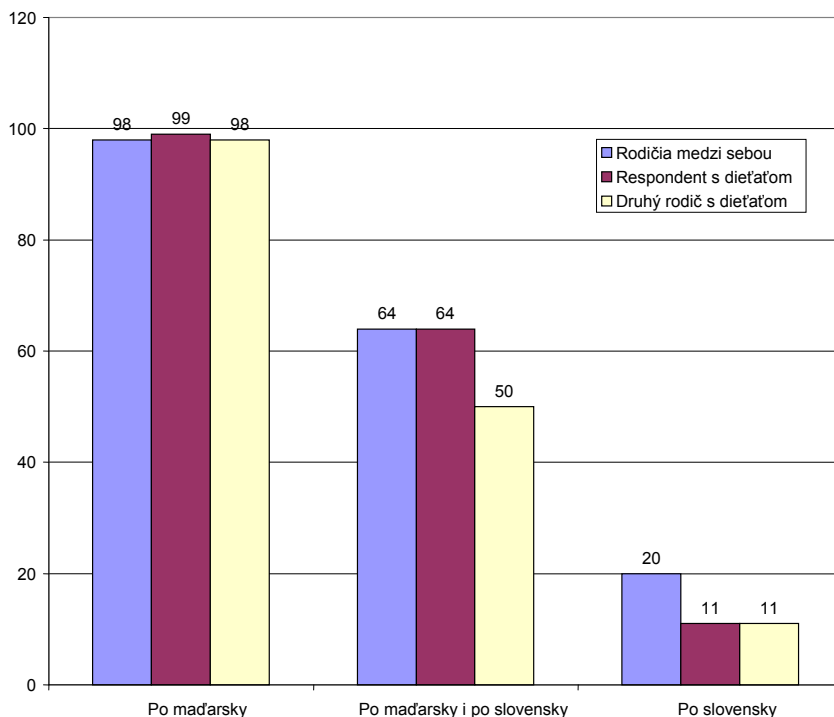
Jedným z kľúčových faktorov rodinnej jazykovej praxe je vzájomná komunikácia detí, veď práve ony sú zárukou kontinuity používania maďarčiny, a tak jedine vďaka nim môže jazyk v budúcnosti prežívať. Jazyk ich vzájomnej komunikácie závisí aj od toho, ako komunikujú ich rodičia medzi sebou a akým jazykom hovoria rodičia s deťmi (graf č. 7). Deti komunikujúce medzi sebou v maďarčine sú deťmi rodičov, ktorí sa medzi sebou i s deťmi rozprávajú po maďarsky. Z rodičov detí komunikujúcich medzi sebou v oboch jazykoch už len 64 % používa v komunikácii s partnerom maďarčinu a taktiež 64 % sa rozpráva s deťmi po maďarsky; v prípade druhého rodiča je tento podiel ešte nižší – iba každý druhý hovorí s deťmi po maďarsky. V prípade detí komunikujúcich medzi sebou po slovensky je podiel po maďarsky komunikujúcich rodičov ešte menší: pätina z nich sa rozpráva po maďarsky s partnerom a ešte menšia časť s deťmi – iba každý desiaty. Teda čím menej je prítomný maďarský jazyk v pôvodnej rodine, tým viac sa vytráca z komunikácie detí a tým častejšie ho nahrádza u ďalšej generácie používanie slovenského jazyka. Na základe týchto zistení možno predpokladať, že v komunikácii detí tých maďarských rodičov, ktorí sa síce medzi sebou rozprávajú po maďarsky, no svojim deťom sa prihovárajú po slovensky, sa bude slovenčina častejšie vyskytovať ako u detí, s ktorými sa rodičia rozprávali po maďarsky.⁷

Sumarizujúc naše doterajšie poznatky môžeme skonštatovať, že až na malé, ale existujúce výnimky vnútorná komunikácia maďarských rodín prebieha v maďarskom jazyku. V zmiešaných manželstvách je okrem slovenského jazyka, ktorý zďaleka nie je taký dominantný ako maďarčina v maďarských rodinách, výrazne prítomný aj maďarský jazyk. Získané údaje zároveň svedčia aj o tom, že aj keď odborná literatúra i sama autorka tejto state považuje používanie jazyka za jeden zo základných indikátorov národnej identity, jazyková prax v rodine a deklarovaná identita sa nemusí nutne prekrývať. Dokonca ani v homogénnych rodinách nie.⁸

7. Podobné tendencie sú preukázateľné aj v jazykovej praxi slovenskej menšiny v Maďarsku. (Homišinová 2008)

8. Tu nejde o známy fenomén, na ktorý poukazujú aj demografi, že je totiž viac osôb s materinským jazykom maďarským, než osôb uvádzajúcich maďarskú národnosť. Tu sme vlastne spozorovali opačný jav: skupina maďarských, ale aj slovenských rodičov používa v najintímnejšom komunikačnom priestore, v rodine, iný než materinský jazyk.

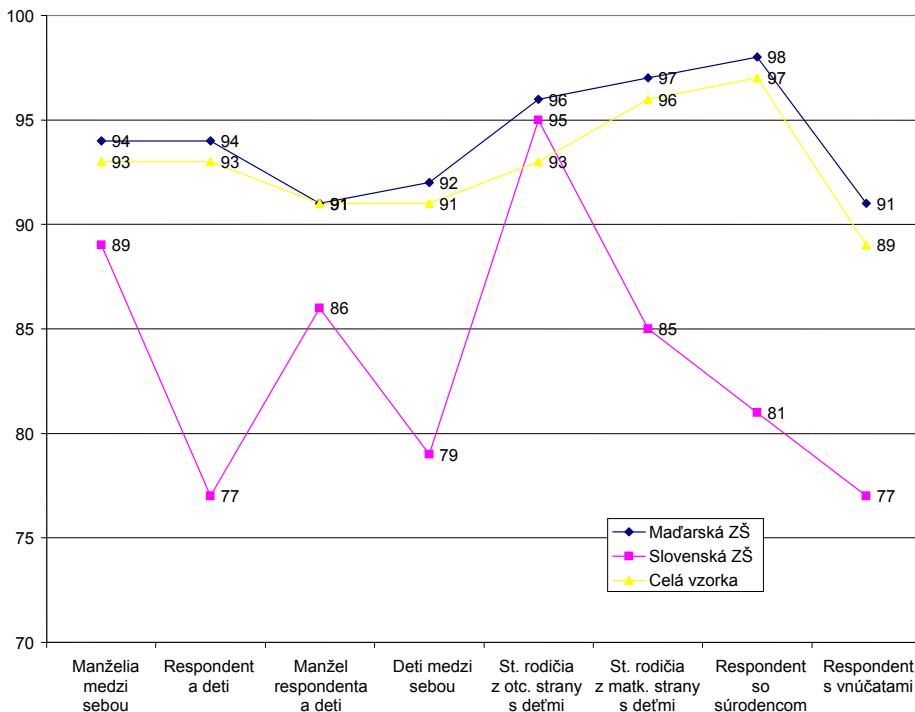
Graf č. 7 Podiel detí komunikujúcich medzi sebou po maďarsky, v oboch jazykoch a v slovenskom jazyku podľa komunikácie rodičov v maďarčine

Okrem typu manželstva je dôležitým faktorom jazyka rodinnej komunikácie aj vyučovací jazyk základnej školy, ktorú respondent navštevoval. Pripomeňme si: 91 % maďarských respondentov chodilo do maďarskej, 9 % do slovenskej školy.

Ak porovnáme rodinnú komunikáciu absolventov maďarských a slovenských základných škôl, vidieť, že u bývalých žiakov maďarských škôl je prítomnosť maďarského jazyka výraznejšia ako u tých, ktorí navštevovali slovenskú školu (graf č. 8). Tendencia používania maďarčiny v rodinnej komunikácii absolventov maďarských základných škôl kopíruje tendenciu celej vzorky, inak povedané, je podobná priemerným hodnotám, aj keď je výskyt maďarskej komunikácie u absolventov maďarských základných škôl o vlások častejší.

Graf č. 8 Používanie maďarčiny v rodine podľa vyučovacieho jazyka základnej školy respondenta

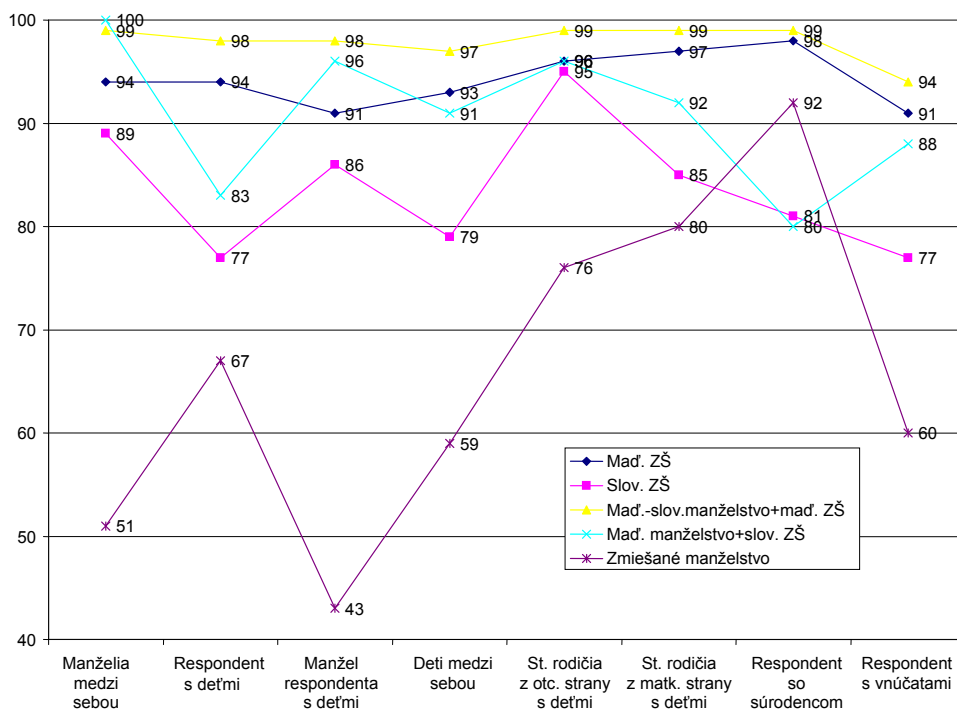
Používanie maďarského jazyka dominuje aj u absolventov slovenskej základnej školy, ale oni výrazne zriedkavejšie rozprávajú po maďarsky. Badať to najmä v komunikácii rodičov s deťmi a vo vzájomnej komunikácii detí: rozdiely sa pohybujú medzi 5 až 17 percentuálnymi bodmi, najväčší rozdiel – 17 percentuálnych bodov – vidíme v prípade komunikácie respondentov s deťmi. V praxi to znamená, že z absolventov maďarskej základnej školy 94 % respondentov sa rozpráva doma s deťmi po maďarsky, kým z absolventov slovenskej základnej školy iba 77 %.

Ani tentokrát však nemôžeme odhliadnuť od typu manželstva, v ktorom respondenti žijú. Medzi absolventmi maďarskej základnej školy je podiel zmiešaných manželstiev nižší ako u absolventov slovenských základných škôl: 10% oproti 27 %. Pochopiteľne, podiel maďarských manželstiev je vyšší u tých, ktorí ukončili základnú školu s maďarským vyučovacím jazykom, a ako sme už uviedli, v maďarskom manželstve dominuje maďarská jazyková prax. Vyučovací jazyk základnej školy a typ manželstva teda spoločne ovplyvňujú rodinnú komunikáciu, ale vplyv základnej školy je preukázateľný iba v maďarských manželstvách – tam je ale úplne jednoznačný (graf č. 9).

Zhrňme doteraz povedané: Rodinnú komunikáciu v maďarčine si môžeme predstaviť ako pásmo, ktoré má svoju hornú a dolnú hranicu. Hornú hranicu tvorí najvyšší podiel maďarskej jazykovej praxe v rodine, dolnou hranicou je opak, čiže najnižší podiel komunikácie v maďarskom jazyku. Hornou hranicou je jazyková prax respondentov, ktorí chodili do maďarskej základnej školy a žijú v maďarskom manželstve, teda jazyková prax maďarských rodín, v ktorých aspoň jeden z manželov je absolventom základnej školy

s maďarským vyučovacím jazykom. Najmä v týchto rodinách sa približuje používanie maďarčiny k 100 percentám. Ale vidieť, že 100 % nikde nedosahuje; slovenčina ako jazyk komunikácie sa vyskytuje znova predovšetkým v relácii rodič – dieťa, aj keď jej prítomnosť predstavuje iba podiel vo výške niekoľkých percentuálnych bodov. V tých maďarských manželstvách, v ktorých jeden z partnerov ukončil slovenskú základnú školu, komunikácia medzi manželmi prebieha v maďarčine, no iba 83 % rodičov, ktorí absolvovali slovenskú školu, sa rozpráva s deťmi po maďarsky a len 91 % detí pochádzajúcich z týchto manželstiev používa maďarčinu v komunikácii so súrodencami.

Graf č. 9 Používanie maďarského jazyka v rodine podľa vyučovacieho jazyka základnej školy a typu manželstva

Dolnú hranicu pásma maďarskej jazykovej praxe predstavuje prax osôb žijúcich v zmiešanom manželstve, ktorú som podrobne analyzovala v časti o súvislostiach medzi typom manželstva a používaním jazyka. Vo vnútri pásma absolvovanie základnej školy s maďarským vyučovacím jazykom „podnecuje“ častejšie používanie maďarčiny, kým absolvovanie slovenskej základnej školy zasa „pobáda“ k jej zriedkavejšiemu používaniu. Vo svetle týchto skutočností možno skonštatovať, že používanie maďarského jazyka v rodinnej komunikácii sa pohybuje v týchto intervaloch:

- vo vzájomnej komunikácii manželov: 51 % – 100 %,
- v komunikácii medzi respondentom a jeho deťmi: 67 % – 98 %,
- v komunikácii medzi druhým rodičom a deťmi: 43% – 98 %,
- vo vzájomnej komunikácii detí: 59 % – 97 %.

Znovu zdôrazňujem, že tieto údaje odzrkadľujú jazykovú prax podľa typu manželstva a jazyka, v ktorom respondent získal základné vzdelanie. Odôvodnene môžeme ale

predpokladať, že rodinnú jazykovú prax ovplyvňujú aj iné faktory, napr. všeobecný hodnotový systém, národný hodnotový systém, kultúrne potreby, životné ambície, vyučovací jazyk školy dieťaťa a pod. Z dôvodu nedostatku priestoru sa tu nemôžem venovať všetkým týmto faktorom, len dodávam, že podľa výsledkov doterajších analýz spomínanej javy nemajú výrazný vplyv na jazykovú prax, iba jemne dokresľujú jazykové zvyklosti v rámci vyššie predstaveného pásma.⁹

Verejná jazyková prax

Druhou dôležitou oblasťou jazykovej praxe je používanie jazyka na verejnosti.

Verejnú jazykovú prax rozdeľujeme do troch oblastí:

1. používanie jazyka na verejných priestranstvách každodenného života – vyučovací jazyk školy, jazyková prax na pracovisku,
2. jazyková prax na verejných priestranstvách súvisiaca nie s každodennými, ale so špecifickými udalosťami či činnosťami – používanie jazyka v úradoch a zdravotníckych zariadeniach,
3. jazyková prax na verejných priestranstvách v neformálnych situáciách – akým jazykom hovoríme na ulici, so susedmi, v obchodoch a pod.

V prípade rodinnej jazykovej praxe komunikácia v danom jazyku má dve nevyhnutné subjektívne podmienky. Prvou podmienkou je, aby komunikační partneri poznali jazyk, teda aby vedeli po maďarsky/po slovensky. Druhou podmienkou je vôľa používať daný jazyk.¹⁰ Tieto dve podmienky musia byť splnené aj pri verejnej jazykovej praxi. Ako v rodine, tak aj na ulici môže rozprávať po maďarsky či po slovensky iba ten, kto tak vie a chce rozprávať.

Naše predošlé výskumy potvrdili, že Maďari na Slovensku vedia po slovensky. Výnimku tvoria iba Maďari bez ukončeného základného vzdelania a časť Maďarov so základným vzdelaním. Zároveň sa ukázalo, že 60 % Slovákov žijúcich na etnicky zmiešaných územiach podľa vlastných slov ovláda maďarčinu.¹¹ Prevažná väčšina Maďarov teda dokáže komunikovať v slovenčine a mnohí Slováci sú tiež schopní dohovoriť sa po maďarsky, čo vlastne dokazuje aj vyššie analyzovaná rodinná jazyková prax v zmiešaných manželstvách.

Aj do súčasného výskumu sme zaradili otázku týkajúcu sa ovládania maďarčiny Slováckmi. Výsledok: podľa skúseností väčšiny respondentov Slováci žijúci v ich okolí skutočne ovládajú maďarsky jazyk vo väčšej či menšej miere – buď iba rozumejú, ale nevedia po maďarsky hovoriť, alebo sa aj dohovoria po maďarsky (graf č. 10). A nie je to iba skúsenosť respondentov maďarskej národnosti, ale aj slovenských odpovedajúcich – aj spomedzi nich si iba každý piaty myslí, že málo Slovákov vie po maďarsky, ostatní potvrdzujú znalosť maďarčiny u väčšiny Slovákov. Čiže väčšina Slovákov sa dohovoria po maďarsky. Nakoľko ale vo vzorke bolo málo slovenských respondentov, pretože v súlade s koncepciou výskumu sme vytvorili maďarskú vzorku, protiargument-

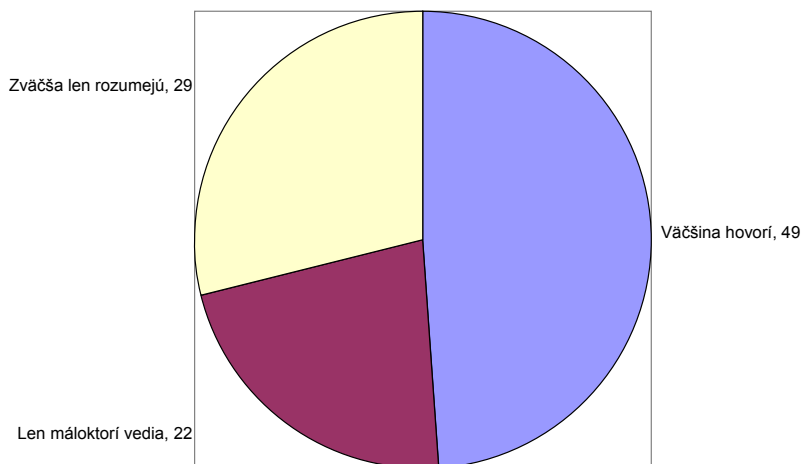
9. Napríklad v rodinách, kde dieťa chodí (chodilo) do maďarskej základnej školy, komunikácia členov rodiny v maďarskom jazyku sa pohybuje okolo 97 %, v rodinách, kde dieťa zapísali do slovenskej školy, tento pomer osciluje medzi 60 % až 70 % podľa toho, o ktorého člena rodiny ide.

10. Od maďarských rodičov žijúcich v zmiešanom manželstve často počúvam, že oni by boli radi, keby sa ich deti rozprávali po maďarsky, no ony ani počuť nechcú maďarskú reč, nieto ešte sa po maďarsky rozprávať.

11. Ide o údaj z r. 2007. Vtedajšia vzorka bola reprezentatívna aj z hľadiska národnosti, to znamená, že v nej boli dostatočne reprezentovaní aj Slováci žijúci na južnom Slovensku.

tom vyššie konštatovaného by mohlo byť, že síce názory Slovákov potvrdzujú názory Maďarov, ale je ich vo vzorke málo, preto ich názor nie je rozhodujúci, a na druhej strane, názor Maďarov nemusí zodpovedať skutočnosti. Myslieť si o jazykových znalostiach Slovákov (alebo o čomkoľvek) možno čokoľvek. Je to pravda, no s názormi Maďarov sa zhoduje aj údaj z výskumu z r. 2007, keď slovenskí respondenti sami potvrdili, že väčšina Slovákov na južnom Slovensku vie po maďarsky. Znalosť maďarčiny medzi Slováckmi na južnom Slovensku je teda viacnásobne potvrdený fakt.

Graf č. 10 Vedia podľa Vašich skúseností Slováci žijúci vo vašom okolí po maďarsky?

Ďalšou otázkou je, či sú Maďari ochotní rozprávať po slovensky, resp. či Slováci ovládajúci maďarčinu sú ochotní ju používať. Problematiku môžeme priblížiť aj z iného aspektu: je vôbec potrebné na južnom Slovensku používať maďarčinu, resp. slovenčinu? Z výsledkov výskumu z r. 2007 vyplýva, že väčšina maďarských respondentov sa v každodennom živote nezaobíde bez slovenčiny. Slováci si však úplne vystačia so slovenským jazykom, čiže nepotrebujú maďarčinu. Potrebnosť maďarského/slovenského jazyka sme skúmali aj v tomto výskume. Výsledky sú znázornené v grafe č. 11.

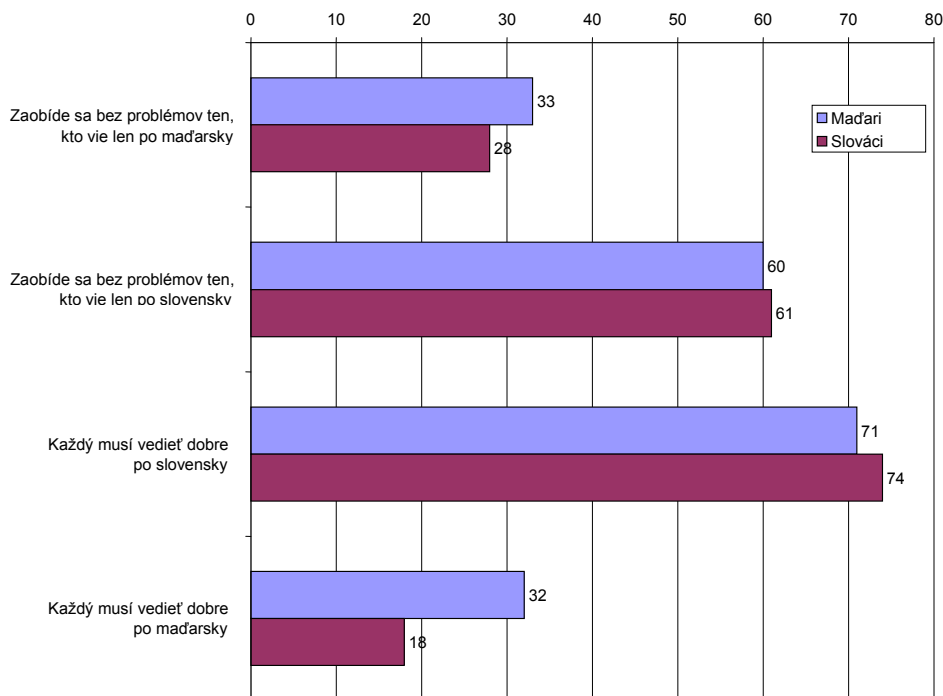
Podľa grafu 11 sa teda väčšina respondentov bez ohľadu na národnosť domnieva, že v okolí ich bydliska – teda tam, kde aj väčšina Slovákov vie po maďarsky – je možné sa zaobísť aj bez znalosti maďarčiny. Rovnako je väčšinovým názorom, nezávislým na národnosti respondentov, že každý musí vedieť dobre po slovensky. Inak povedané: kto vie len po maďarsky, ten môže mať jazykové problémy, ale kto vie len po slovensky, ten na problémy nenarazí. (Práve preto) na národnostne zmiešanom území Slovenska nie je dôležité, aby každý vedel po maďarsky, o to dôležitejšie však je, aby každý vedel po slovensky. Tieto údaje potvrdzujú skutočnosť, že aj keď sú Slováci, vzhľadom na svoje jazykové znalosti, schopní komunikovať po maďarsky, nemajú dôvod na to, aby maďarčinu používali.

Teraz si všimnime graf č. 12, ktorý znázorňuje jazykovú prax Maďarov na verejnosti.

Jazyková prax na verejnosti, rovnako ako jazyková komunikácia v rodine, nezávisí iba od subjektívneho faktora ovládania maďarčiny/slovenčiny a ochoty ich používania. Otvplyňujú ju aj iné činitele, ako napríklad typ obce (používanie maďarčiny je rozšírenejšie na dedine než v meste), ale aj determinanty, ktoré spoluurčovali jazykovú prax

v rodine: je to typ manželstva (maďarské a zmiešané manželstvo) a vyučovací jazyk základnej školy, ktorú respondent navštevoval. Tieto tri faktory (typ sídla, typ manželstva, vyučovací jazyk základnej školy) sa kumulovane zúčastňujú na vytváraní charakteristických vzorcov používania jazyka na verejnosti. A to som ešte nespomenula také makrosociologické faktory, akými sú nariadenia, zákony súvisiace s používaním jazyka a verejná mienka vytvorená okolo takejto legislatívy. Analýza týchto vplyvov ale nie je predmetom tohto príspevku.

Graf č. 11 Súhlasné názory o potrebnosti používania maďarského/slovenského jazyka

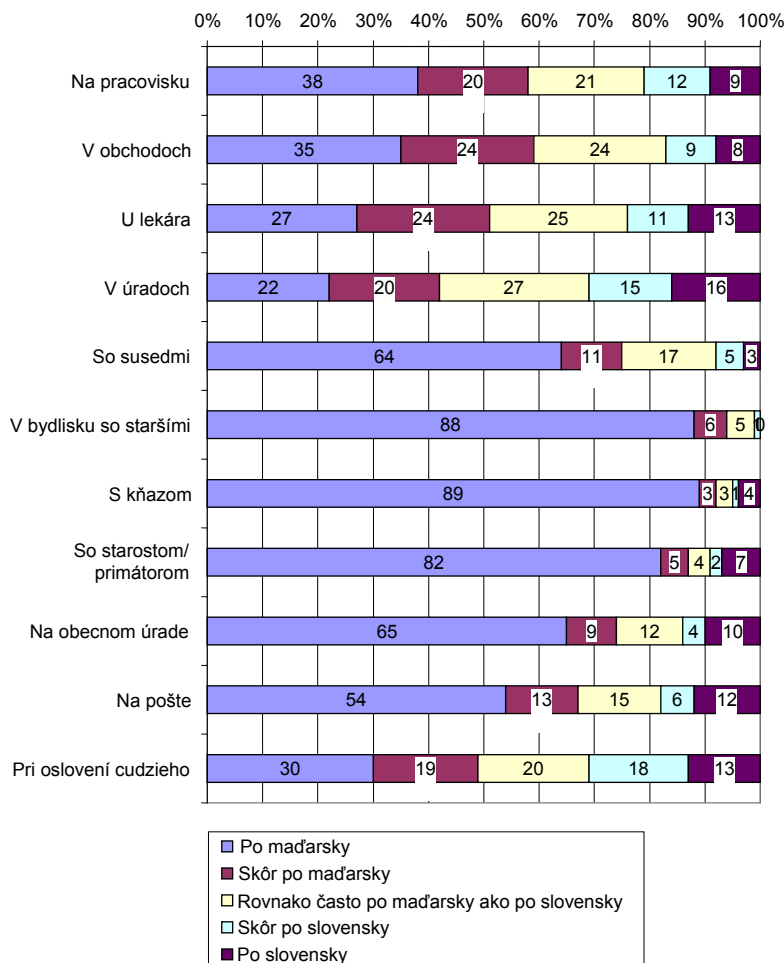
Na záver si pozrime graf, na ktorom porovnávam údaje z roku 2007 o používaní maďarského jazyka v niektorých oblastiach verejnej komunikácie s najnovšími údajmi z roku 2011 (graf č. 13).

V roku 2007 hovorili na pracovisku po maďarsky, to znamená, „výlučne po maďarsky“ a „prevažne po maďarsky“ dve tretiny Maďarov. V roku 2011 sa ich podiel znížil na 58 %. V súčasnosti hovorí po maďarsky celkove menej osôb, ale podiel výlučne po maďarsky hovoriacich vzrástol o 10 percentuálnych bodov.

Čo sa týka používania maďarčiny v úradnom styku, 47-percentný podiel po maďarsky hovoriacich v r. 2007 klesol na súčasných 42 %. Zároveň sa o 8 percentuálnych bodov zvýšil podiel komunikujúcich výlučne v maďarčine.

76-percentný podiel tých, ktorí v roku 2007 hovorili v obchodoch po maďarsky, sa v roku 2011 znížil na 59 %. O 5 percentuálnych bodov je vyšší podiel hovoriacich iba po maďarsky.

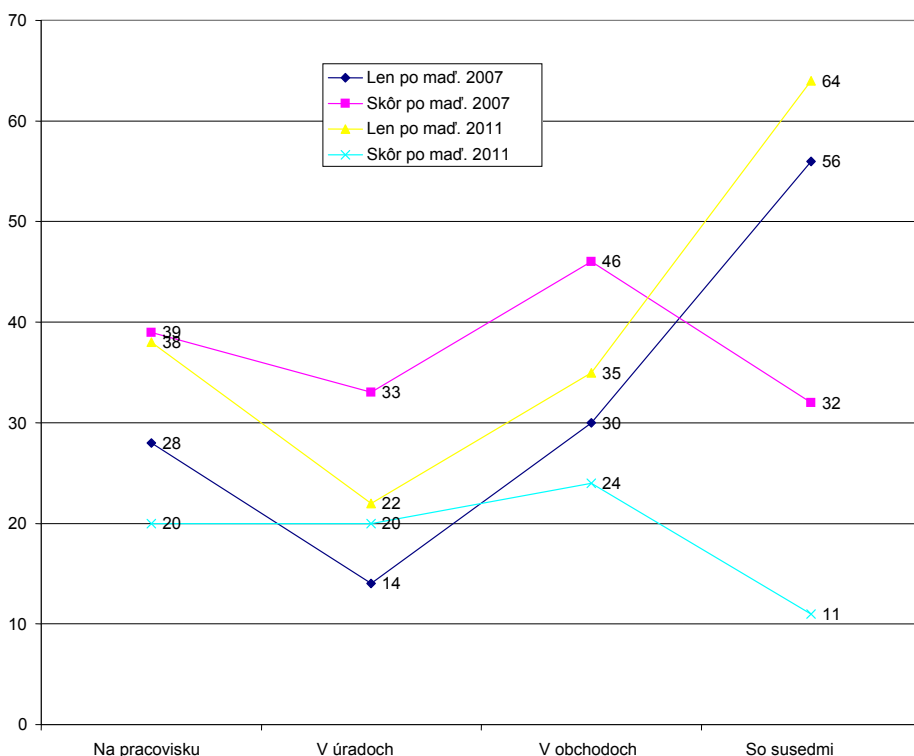
Graf č. 12 Používanie jazyka na verejnosti

Poslednou oblasťou verejnej komunikácie je komunikácia so susedmi. V r. 2007 sa so susedmi rozprávalo po maďarsky 88 % osôb maďarskej národnosti, v r. 2011 už len 75 %. Zároveň znovu vidíme nárast výlučne po maďarsky komunikujúcich o 8 percentuálnych bodov. Na základe týchto údajov sa dá predpokladať, že oproti minulým rokom sa zúžil okruh po maďarsky hovoriacich. Podiel komunikujúcich prevažne v maďarčine poklesol vo všetkých sledovaných oblastiach, teda zo skupiny po maďarsky hovoriacich ubudla určitá časť osôb „sekundárne“ používajúcich maďarský jazyk. Na druhej strane sa ale vo všetkých skúmaných oblastiach posilnila skupina osôb hovoriacich výlučne po maďarsky. Teda tí, ktorí sa dnes rozprávajú po maďarsky, nestrádzajú jazyky podľa situácie, ale sa snažia používať len maďarčinu. Iste, zrejme len tam a vtedy, kde to nenaráža na neprekonateľnú bariéru na strane komunikačného partnera (znalosť jazyka a ochota ho používať). Vynára sa otázka, kam sa podeli tí, ktorí pred rokmi ešte patrili do skupiny hovoriacich prevažne po maďarsky? Neprešli náhodou k skupine

komunikujúcej výlučne po maďarsky? Nie práve vďaka tomu sa zväčšila táto skupina? Podľa môjho názoru je to čiastočne možné, ale pravdepodobnejšie je, že títo ľudia, komunikujúci predtým prevažne po maďarsky, prešli do skupiny osôb hovoriacich po slovensky alebo výlučne po slovensky (čo sa mohlo stať nielen zo subjektívnych, ale aj z objektívnych dôvodov). Za uplynulých skoro 5 rokov teda v sledovaných oblastiach verejnej komunikácie pre pokles počtu po maďarsky hovoriacich na jednej strane maďarský jazyk ustúpil, na druhej strane sa ukazuje vytváranie sa (sebavedomej?) skupiny preferujúcej výlučné používanie maďarčiny. Potvrdenie či vyvrátenie existencie tohto fenoménu si vyžaduje ďalšie analýzy. Preto, ako už neraz, končím svoju prácu frázou: pokračovanie nabadúce.

Graf č. 13 Používanie maďarského jazyka v niektorých oblastiach verejnej sféry v roku 2007 a v roku 2011

Literatúra

- BORBÁLY, A. – V. KREMMER, I. – HATTYÁR, H. (eds.) 2009: Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. Budapest : Tinta.
- HOMIŠINOVÁ, Mária 2008: Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok a magyarországi kisebbségi családokban. MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest : Gondolat Kiadó.
- LAMPL, Zsuzsanna 2009: Magyarok és szlovákok. Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- ONDREJOVIČ, S. – KRUPA, V.: Identita a jazyk. In KILIÁNOVÁ, G. – KOWALOVSKÁ, E. – KREKOVIČOVÁ, E. (eds.) 2009: My a tí druhí v modernej spoločnosti. Bratislava : Veda.